

szeretne megnézni, sajnos nem egy esetben hi-bát jelez a gép: vagy az adatok nem állnak rendelkezésre, vagy a táblázatot nem tudja kezelni a program, ez sajnos egy laikus felhasználó számára nem derül ki a hibajelentésből.

Befejezésként érdemes megjegyezni, hogy az ötlet kiváló, az online adatbázis hasznos lehet kutatóknak, oktatás iránt érdeklődő laikusoknak egyaránt, viszont mindenkihez szükség lenne az adatok rendszeres – minimum évi egyszeri – frissítésére. Egy ilyen nagyságrendű és alaposan alátámasztott tudományos munka esetén jogos az elvárás, hogy ne kelljen az adatokat fenntartással kezelni (jelenleg ugyanis sajnos még ez a helyzet).

(*Robert J. Barro & Jong-Wha Lee: A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950–2010. Cambridge, Mass., 2012. NBER Working Paper Series, 15902.*)

Dóra László

FRISS ADATOK AZ OKTATÁS HELYZETÉRŐL ÉS SZEREPÉRŐL

A történelem során még soha annyian nem jártak iskolába világszerte, mint ahányan ebben a pillanatban. Természetesen vannak különbségek országok, régiók és generációk között, de például az OECD-országokban 2000-hez viszonyítva is jelentős növekedést mutat azok száma, akik különböző oktatási formákban, képzéseken vesznek részt.

Recenziónkban a legújabb *Education at a Glance*-kiadvány iskolázottságra vonatkozó adatait, elemzéseit mutatjuk be az olvasónak. A 2013-ban megjelent, de 2008 és 2011 közötti adatokat tartalmazó kötet nem titkolt célja ezáltal is az, hogy informálja a tagállamok döntéshozzít arról, hogy nemzetközi összehasonlításban hol áll saját országuk oktatása. Óvatos megfogalmazással azt is mondhatnánk, az adatok az egyes kormányok számára lehetőséget nyújtanak egy hatékonyabb, innovatív oktatáspolitika fejlesztésére, abból a célból, hogy gazdasági értelemben versenyképesebb, szociális értelemben egyenlőbb esélyeket biztosító rendszereket hozhassanak létre. Az „óvatos” kifejezést az indokolja, hogy az eredmények könnyen igazolhat-

ják a politikusok számára az oktatási költségek csökkentését, már amennyiben csupán azt a tézist emeljük ki, hogy – a közölt eredmények szereint – az oktatási költségek növelése nem áll félétlenül egyenes arányban egy sikeresebb, eredményesebb oktatással.

Az oktatásban való részvétel az emberi erőforrások, képességek, a munkaerő-piaci lehetőségek egyik fontos mérőszáma. Általánosságban véve elmondható, hogy a magasabb iskolázottságúak munkanélküliségi rátája alacsonyabb, jövedelmük magasabbak. Éppen ezért nagy a motiváció a továbbtanulásra, a kormányok feladatát pedig sokan abban látják, hogy úgy szervezze meg az oktatást, hogy az a munkaerőpiac elvárásaira releváns válaszokat adjon.

Az elmúlt évtizedben szinte minden OECD-ország felismerte az oktatás és képzés jelentőségét, és jelentősen növekedett a lakosság oktatásba való bekapcsolódása. A középiskola sikeres elvégzése mindenütt fontossá vált, tekintettel a tudásalapú társadalom munkaerő-piaci kihívásaira. A változó globális világ kihívásaihoz való rugalmas alkalmazkodás elengedhetetlen feltétele a friss, haladó tudás, elsajátítása és elmélyítése, a munkaerő-piaci kihívásoknak való megfelelés. Ahogy a kötetben olvashatjuk: a középiskola megalapozza és elmélyíti azt a tudást, ami szükséges a továbbtanuláshoz, a tudományos pályához vagy a munkaerőpiacra való elhelyezkedéshez, továbbá az elkötelezettségi és aktív állampolgári létfogalom megalapozásához.

A felső középfok számos országban nem kötelező (a tankötelezettségi kor alacsonyabb). A becslések szerint az OECD-országokban a fiatalok 83 százaléka fogja befejezni a felső középfokú tanulmányait az életében, a G20 országokban 79 százalék. Egyes országokban (Dánia, Finnország, Nagy-Britannia, Hollandia, Japán, Korea, Németország, Szlovénia) ez az arány 90 százalék, viszont Törökországban és Mexikóban csak 60 százalék. Ugyanakkor épp Mexikóban, Portugáliában, valamint Törökországban és Spanyolországban mutatható ki a leggyorsabb növekedés.

Izgalmas megvizsgálni, hogy milyen életkorban lehet az egyes országokban végzettséget szerezni: ez ugyanis az egyes országok oktatási rendszerei közötti rendszerek flexibilitása közötti különbséget is mutatja. Átlagosan a fiatalok elsőként 20 éves korukra fejezik be a középiskolai tanulmányaikat. (Iszraelben, Törökországban és

az USA-ban 17 évesen, míg Finnországban, Izlandon, Norvégiában és Portugáliában 22 éves korban.) Néhány országban a lemorzsolt dött fiatalok könnyen visszakapcsolódhatnak az oktatásba. Ilyen például Dánia, Finnország, Hollandia vagy Norvégia, ahol a végzősök 10 százaléka 25 év feletti. Izlandon és Portugáliában ez az arány még magasabb: 20, illetve 30 százalék. Ezekben az országokban különböző „második esélyt” nyújtó programoknak köszönhetően relatíven idős korban is megszerezhető a középfokú végzettség.

Önmagában a középiskola elvégzése nem segít a munkaerő-piaci elhelyezkedésen, a munkahely megtartásán, sőt növeli az elszegényedés, az alacsonyabb jövedelem esélyét. minden olyan képzés, amely a középiskolát követi, konkrét szaktudással kell, hogy felvértezzze a hallgatót. Ez a továbbképzésekre, tanfolyamokra és a felsőfokú oktatásra egyaránt igaz. Éppen ezért a rugalmasabb átjárhatóság, könnyű továbbtanulási esélyek megteremtése esszenciális, mert elősegíti a hallgatói motivációt a középiskola után továbbtanulásra. Positív példaként néhány ország kiemelhető. Hollandiában a rendszer egyértelműen motiválja a diákokat a továbbtanulás fele. Finnországban átjárhatóak a felsőoktatás és a tanfolyami rendszerek, így a diákok egyéb flexibilis képzésben részesülnek, és saját döntésük, hol hallgatnak órákat. (Igaz, a VET-programokban részt vevők jellemzően nem tanulnak tovább a felsőoktatásban, hanem belépnek a munkaerőpiacra. A finn felsőoktatásban *numerus clausus* van érvényben, limitált a férőhelyek száma. Éppen ezért a középiskolát végzetteknek gyakran éveket kell várniuk, hogy bejussanak a felsőoktatásba.)

Izlandon kreditrendszer segíti az iskolák és oktatási programok közötti átjárást. A középfokú tanulmányait a legtöbb diákl érettséggivel zárja, ami egyben felvételiként is szolgál a felsőoktatási intézményekbe. Azonban az érettségit tévőknek csak kis százaléka érettségizik azzal a céllal, hogy felsőoktatási intézményben tanuljon tovább. Németországban és Franciaországban a VET-programok ugyan közvetlenül nem vezetnek a felsőoktatásba, de hozzásegítik a fiatalokat a felsőfokú továbbtanuláshoz.

A fenti trendekkel ellentétben, Szlovéniában a posztszekunder képzések aránya kevésbé jellemző, 20 százalékkal kevesebben vesznek részt ilyen programokban, mint ahányan felsőfokú intéz-

ményekben továbbtanulnak. Ráadásul még számukra is könnyű az átjárás, a továbbtanulás valamelyik felsőfokú oktatási intézményben.

Az OECD-országokban élő aktív korú felnőttek harmadának, egyes országokban (Ausztria, Csehország, Észtország, Németország, Japán, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Svédország) a népesség felének a középiskolai a legmagasabb iskolai végzettsége. Mexikóban, Portugáliában és Törökországban ez az arány minden össze 20 százalék. Olaszországban és Spanyolországban is többen vannak azok, akik nem szereznek középiskolai végzettséget, mint ahányan középfokú vagy felsőfokú végzettségre tesznek szert.

Ausztriában, Németországban, Luxemburgban és Svájcban a közsziszéra a magánszektorral együttműködve végez posztszekunder képzéseket. Ezekben az országokban ennek a képzési formának nagy hagyománya van, és ezek az intézmények fontos szerepet töltnek be a diákok munkaerő-piaci felkészítésében. (Más országok is átalakítják középiskolát követő, nem felsőfokú képzés lehetőségeiket: Csehországban 15 százalékkal, Finnországban 20 százalékkal növekedett az ilyen VET-programokban részt vevők aránya a vizsgált periódusban.)

A VET-rendszer előnye, hogy munkáltatók és munkavállalók, valamint szakszervezetek részt vállalhatnak a képzés szabályainak és kereteinek kialakításában. Míg a magánszektor a gyakorlati tudásért vállal felelősséget, az iskola a szakma gyakorlásához szükséges elméleti tudást biztosítja. A partneri viszony lényege, hogy a vállalatok és a munkavállalók igényei találkoznak. Ausztriában például azok a diákok, akik a középiskola befejezése után nem tudnak tovább tanulni, vagy nem találnak megfelelő munkáltatót, aki nélk képezhetszék magukat, lehetőséget kapnak egy általános vállalati tréningen való részvételre, melyet Ausztria Munkaügyi Központja finanszíroz (Arbeitsmarktservice, AMS).

Ezek az oktatási rendszerek jól mutatják, hogy nem feltétlenül a felsőoktatáson keresztül lehet a munkaerőpiac által igényelt képesítésekhez jutni. A VET-programok valódi alternatívát nyújthatnak: az egyénekn, és általában a társadalom is, megbecsülik őket. A VET-programok természetesen sokfélék, országoknál változnak, ezért összehasonlítsuk nem egyszerű feladat. Egy azonban bizonyos: azokban az országokban, ahol erős a szakképzés, ott sokak számára mintegy kiváltja a felsőoktatást (ezekben az or-

szágokban a felsőoktatásban részt vevők száma jellemzően nem magas). További fontos megfigyelés, hogy a szakképzési programokban egyre növekvő számban vesznek részt nők. Nemi különbségek változatlanul vannak: a férfiak inkább választják a műszaki, technikusi, építőipari képzéseket, míg a nők inkább üzleti, jogi, társadalomtudományi, egészségügyi, jóléti és szolgáltatóipari képzetteket nyújtó programokban vesznek részt.

Az egyik legnagyobb változás 2000 óta az, hogy szignifikánsan (10 százalékkal) emelkedett a felsőoktatásban részt vevők száma. Arányuk a legtöbb OECD-országban a 25–34 éves korosztállyban a legmagasabb, vagyis a fiatalabbak tovább tanulnak, mint az idősebbek, mint a szüleik. Az oktatásba való bekapcsolódásnak, vagy az oktatásban „maradásnak” részben oka lehet egyfajta felismerés a jövőbeli munkaerő-piaci lehetőségekről, de motiváló erő lehet a munkanélküligéstől való félelem is.

A legszembetűnőbb változást Koreában tapasztalhatjuk. A fiatalok oktatásban való részvételre erőteljesen emelkedett: az 55–64 évesek idősebb felnőttekhez képest 25 százalékkal többen végeznek felsőfokú tanulmányokat a 25–34 éves korcsoportban. Franciaország, Chile és Lengyelország tekintetében is jelentős elmozdulás tapasztalható e téren. Németországban és az USA-ban a generációk közötti különbség alacsony, Izraelben pedig éppenséggel fordított a trend: a fiatalabbak kisebb arányban rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, mint az idős felnőtteknek (igaz, a különbség minimális).

Magyarország felsőoktatási részvételi mutatói az OECD-átlag alatt mozognak, de a 25–34 éves korosztály hazánkban is nagyobb arányban szerez diplomát a teljes felnőtt lakossághoz (a 25–64 évesekhez) képest.

Ha figyelembe vesszük a jelenlegi trendeket, kimondható, hogy a mai fiatalok 40 százaléka felsőfokú diplomát fog szerezni élete során. Hogy pontosan mikor, hány évesen végeznek, az függ a középiskolai és a felsőfokú oktatás hosszától (vagy például a kötelező katonai szolgálat idejétől, de az ösztöndíj-lehetőségektől is).

Az egyik oka annak, hogy nő a tanulmányok hossza, a felsőoktatási kínálat bővülésében rejlik. Ezt a folyamatot az oktatási rendszerek változásai, új programok, szakok megalakulása, a programok hosszának változásai, valamint a bolognai folyamat hatásai is okozzák. A másik ok, ahogyan

már említettük, a fiatalok munkanélküliségtől való félelme: inkább maradnak az oktatási rendszerekben, mint hogy munkanélküliként kelljen elniük. Az elmúlt 16 évben 20 százalékkal nőtt a felsőoktatásban részt vevők száma.

Mindez azt is jelenti, hogy a kormányok nagyobb költségekkel számolhatnak, ha nincs létszámstop az egyetemeken. S bár a nem dolgozó fiatalok nem fizetnek adót sem, ami bevételkészést jelent az államnak, hosszú távon magasabb keresetűek lesznek, és összességében több adót fizetnek, még ha rövidebb ideig teszik is azt.

A nemek közötti egyenlőség (egyenlőtlenség) az oktatásban való részvétel, munkanélküliségi ráta és jövedelem-eloszlás tekintetében jelenős különbségeket mutat. Elmondható, hogy még 2000-ben még több felnőtt férfi vett részt felsőfokú oktatásban, addig mára már fordított a helyzet: az OECD-országokban a nők nagyobb arányban vesznek részt közép- és felsőfokú képzésen, mint a férfiak. Középfokon a nők átlagosan 84 százaléka tanul, a férfiaknak pedig a 81 százaléka. Úgy néz ki, hogy első nekifutásra több férfinak nem sikerül valamiért befejeznie tanulmányait, esetleg hamarabb lépnek ki a munkaerőpiakra. Görögországban, Izlandon és Portugáliaiban 15 százalékkal több nő marad a középfokú oktatásban. Csak Ausztriában, Csehországban és Németországban találunk valamivel több férfit a középfokú oktatásban, mint nőt, de a különbség elenyésző.

A tendencia egyébként még erőteljesebben látszik, ha a 25 év alattiakat vesszük figyelembe. 2011-ben a 25 év alattiak közül a középfokú és posztsekunder oktatásban 53 százalékban nők végeztek. Egyes országokban, három végzettségből kettő biztosan nő (Ausztrália, Belgium, Brazília, Chile, Finnország, Indonézia, Izland, Írország, Hollandia, Portugália és Spanyolország).

Ma már a felsőoktatásban is nagyobb a nők, mint a férfiak részvételé (33, illetve 30 százalék). A nők legszembetűnőbb előretörése az évezred első évtizedében Ausztráliában, Írországban, Izraelben, Kanadában, Norvégiában, Új-Zélandon és Svédországban volt. Ugyanakkor a doktori fokozat megszerzésére változatlanul több férfi vállalkozik, mint nő.

A felsőfokú oktatásban részt vevők 70 százaléka szerez diplomát (legalább alapképzés). A nők nagyobb valószínűséggel teszik ezt, átlagosan 10 százalékkal nagyobb arányban. Magyarországnak valamennyi OECD-országhoz képest a legrosszab-

bak a mutatói. A hallgatók kevesebb mint 60 százaléka szerez diplomát. A sorban következő országok: USA, Svédország, Norvégia és Új-Zéland. 75 százalék feletti eredményt találunk Ausztráliában, Dániaban, Finnországban, Franciaországban, Japánban és Spanyolországban.

Az elégтelen, nem hatékony képzésen túl számos oka lehet annak, hogy valaki abbahagyja tanulmányait. Előfordulhat, hogy a diákok menet közben ébred rá arra, hogy nem a választott szakon akar tanulni, vagy, hogy az adott szak nem való neki. Előfordulhat, hogy épp az oktatás magas színvonalának nem bír megfelelni. Előfordulhat, hogy munkát ajánlanak neki mielőtt végezne, és inkább megszakítja tanulmányait. De az is lehetséges, hogy a tanultakat nem tallítja hasznosnak munkaerő-piaci szempontból, vagy a programot túl hosszúnak találja, különösen a munkaerőpiacról való kiesés tekintetében. A nappali tagozatos hallgatók egyébként 34 százalékkal nagyobb esélytel végzik el a főiskolát, egyetemet, mint a részképzésben, levelező-képzésben részt vevő hallgatók.

A tandíjnak nincs szignifikáns befolyása a felsőoktatásból való kilépésre. Vannak olyan országok (például Olaszország), ahol a tandíj emeléssel próbálták rászorítani a diákokat egyetemi tanulmányaiak befejezésére a normális időn túl egyetemre járók esetében, de nem jártak sikeresen. Néhány országban, ellenkezőleg, pont azért tartják alacsonyan a tandíjat, mert úgy gondolják, a magasabb tandíj meghosszabbítja azt az időt, amit a diákok munkával kell töltön, ahelyett hogy a tanulmányaival foglalkozna.

Végezetül szókell ejtenünk azokról a 15 és 29 év közötti fiatalokról is, akik sem az oktatásban, képzésben, sem a munkaerőpiacra nincsenek jelen. Ezeknek a NEET-fiataloknak (Not in Education, Employment or Training) nemcsak saját életük nehéz, de a társadalom számára is komoly nehézséget jelentenek, hiszen nem egyszerűen munkanélküliek, hanem teljesen inaktívak, kiesettek a munkaerőpiacról, vagy sohasem dolgoztak, és nem keresnek munkát. Az OECD-országokban 2011-ben a 15–29 korosztály 15,1 százaléka tartozott ebbe a csoportba. Különösen a középskollát el sem kezdő vagy abból kiesett 15–19 évesek veszélyeztetettek, akik még az álláskeresést sem kezdték meg. Az ő oktatásba vagy munkaerőpiacra való visszatérésük vélhetően sokkal nagyobb kihívást jelent majd az elkövetkezendő években a kormányok számára, mint az állásta-

lan, ám képzett emberek munkalehetőségének megtérítése.

(OECD: *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*. Paris, OECD Publishing, 2013.)

Hargitai Lilla

AZ EXPANZIÓ VÉGE?

„Ha valaki képes a számomra szükséges kompetenciákat átadni és munkát is kapok, akkor tudom, hogy elértem a céljaimat.”
(fiatal etiőp nő)

Tavaly lett tízéves az UNESCO Oktatást mindenkinnek! (Education for All!) c. sorozata.¹ A 2012-es kötet Fiatalok és Kompetenciák: Működőképes oktatást! címet viseli. Tudatában vagyunk a „skill” szó fordításáról szóló hosszú hzai vitáknak – a munkaerő-piaci bemenet oldaláról közelítve ezért mi most „kompetenciá”-ra fordítjuk. Ez a megközelítés talán az oktatáspolitikán belüli végeérhetetlen szakmai viták lezárását is elősegítheti. Jelen recenzió e kötet főbb megállapításait tekinti át (itt hívjuk fel az olvasó figyelmét arra, hogy az új, 2013-as kötet, *Tanulás és Tanítás* címen,² már előkészület alatt áll). Már a kötet bevezetője jelzi, hogy az elmúlt tíz év, amelyen a könyvsorozat átvével, fundamentális változásokkal teli, amelyek végkimenete még alig-alig sejthető. Az évkönyv kiadásának aproposa az UNESCO 2000-es dakari konferenciáján elfogadott globális oktatáspolitikai alapelvök és célok 2015-ig történő megvalósulásának nyomon követése (policy loop) és azok teljesíthetőségeinek vizsgálata.

*

A kötet hangvételéhez képest még messzibbnek tünnek a ’90-es évek optimizmustól és erőtől duzzadó dokumentumai, az UNESCO Delors-jelentése³ vagy az Európai Közösségek Fehér Könyve a 21. század várható kihívásairól, ahol a kommunizmus bukása, a gazdasági növekedés, a munkaerőpiac expanziója és egy igéretteli új infokommunikációs ágazat a legtöbb nemzetközi szereplőt a „tanulni, tanulni, tanulni” jel-

1 Unesco, [link 1](#).

2 Unesco, [link 2](#).

3 Unesco, [link 3](#).